

9

САНХҮҮГИЙН ХҮРТЭЭМЖИЙГ ХЭМЖИХ ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮДИЙГ ТОДОРХОЙЛОХ НЬ

2021 он

Гүйцэтгэсэн: Н.Нарантуяал, Б.Батцэцэг²

¹ СЗХ-ны Зах зээлийн судалгаа, хөгжлийн газрын референт, narantuya@frc.mn

² СЗХ-ны Зах зээлийн судалгаа, хөгжлийн газрын мэргэжилтэн, battsetseg_b@frc.mn

АГУУЛГА

A

240

Хураангуй

01

241

Удиртгал

02

242

Санхүүгийн хүртээмжийг хэмжих шаардлага, ач холбогдол

03

246

Санхүүгийн хүртээмжийг тооцож буй өнөөгийн байдал

04

247

Санхүүгийн хүртээмжийн хэрэглээ ба чанарыг тооцох үзүүлэлтүүд

05

251

Санхүүгийн хүртээмжийн индекс тооцох

06

252

Дүгнэлт, санал

07

253

Хавсралт

08

270

Эх сурвалж

ХУРААНГУЙ

Санхүүгийн үйлчилгээгээр хөгжил, дэвшлийг удирдан чиглүүлж болдог. Санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ нь эрүүл мэнд, боловсрол, бизнест хөрөнгө оруулах арга замыг хөнгөвчлөн иргэд, аж ахуй нэгжийг ядууралд өртөхгүй байх эсхүл гэнэтийн үйл явдлаас шалтгаалан ядууралд хүргэж болзошгүй нөхцөл байдлыг хялбарчилж өгдөг.

Санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийг дэлгэрүүлэхийн тулд хаана, ямар төрлийн санхүүгийн үйлчилгээ дутагдалтай байгааг олж илрүүлэхэд түүнийг хэмжих нь зайлшгүй. Энэхүү судалгаагаар манай улсад хэмжих шаардлагатай санхүүгийн үйлчилгээний хэрэглээ болон чанарын түвшнийг тодорхойлохыг зорьж цогц тоон болон чанарын үзүүлэлтийн жагсаалтыг бэлтгэлээ. Уг хоёр санхүүгийн хүртээмжийн үзүүлэлтийг банк, хөрөнгийн зах зээл, даатгал, бичил санхүүгийн салбар тус бүрээр хэмжиж, үүн дотроо иргэд, бизнес эрхлэгчдийн хувьд ангилсан. Түүнчлэн санхүүгийн хүртээмжийг өргөжүүлэхэд ихээхэн нөлөөлж буй дижитал шилжилтийг хэмжих үзүүлэлтүүдийг ч мөн салбар тус бүрээр, мөн санхүүгийн хүртээмжийн индексийг тооцох загварыг боловсрууллаа.

Судалгааны дүгнэлтээр санхүүгийн хүртээмжийг индексээр харуулах, мөн хэрэглээ ба чанарын үзүүлэлтийг тогтмол хугацаанд тууштай тооцож нөхцөл байдлаа тодорхойлон тухай бүр бодлогын арга хэрэгслийн суурь болгон ашиглах тухай санал гарсан.

Түлхүүр үгс: санхүүгийн хүртээмжийн индекс, дижитал шилжилт, санхүүгийн үйлчилгээний хэрэглээ, санхүүгийн үйлчилгээний чанар.

JEL ангилал: C82, D53,

НЭГ. УДИРТГАЛ

Хэмжиж чадахгүй бол та удирдаж чадахгүй гэсэн үг байдаг шиг Монгол Улсад санхүүгийн хүртээмжийг өргөжүүлэхийн тулд хүртээмжийг ямар түвшинд байгааг тодорхойлох нь зүйтэй. Санхүүгийн зохицуулах хороо нь 2016 оноос эхлэн улирал бүр эрхлэн гаргадаг “Санхүүгийн зах зээлийн тойм”-ын санхүүгийн хүртээмж бүлгээр санхүүгийн байгууллагуудын хэрэглэгчтэй ойр байршсан байдал, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хүртсэн байдлыг тооцоолж олон нийтэд мэдээлж ирсэн.

Цаашид санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг үйлчлүүлэгчид ямар давтамжтай хэрэглэж, тэдгээрийн чанар ямар түвшинд байгааг хэмжин тодорхойлсноор хүртээмжийг өргөжүүлэх гарцыг тодорхойлох юм. Иймд Санхүүгийн хүртээмжийн нийгэмлэгээс гаргасан санхүүгийн үйлчилгээг иргэн, аж ахуй нэгж бүр хүртэж чадаж байгаа эсэхийг тооцох үзүүлэлтүүдийг голчлон, үүн дээр Дэлхийн банк, Олон улсын валютын сан зэрэг олон улсын байгууллагуудын зөвлөмжүүдийг удирдлага болгон тодорхойллоо.

Санхүүгийн хүртээмжийн хэрэглээ ба чанар гэсэн хоёр бүлгийн үзүүлэлтийг тооцохдоо банк, хөрөнгийн зах зээл, даатгал, бичил санхүүгийн салбарын ангилал дотор иргэд, бизнес эрхлэгч, дижитал шилжилт гэсэн гурван төрөлд хэмжсэн болно.

Санхүүгийн үйлчлүүлэгчид ойр байрласан буюу нэвтрэх боломж гэсэн үзүүлэлтийг хангалттай тооцдог гэж үзсэн тул хэрэглээ, чанар гэдэг хоёр бүлгийг тооцох үзүүлэлтийг энэхүү судалгаагаар гаргав. Уг судалгаагаар тодорхойлсон хэмжих үзүүлэлтийг байнгын давтамжтайгаар тооцож Монгол Улсын санхүүгийн хүртээмжийн нөхцөл байдлыг тооцоноор СТБЗ-ийн гишүүн байгууллагуудаас хамтран баталсан “Монгол Улсын санхүүгийн хүртээмжийг сайжруулах хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилтийг хэмжихэд ач тустай.

Нэгдүгээр бүлгээр санхүүгийн хүртээмжийг хэмжих шаардлага, ач холбогдлыг, хоёрдугаар бүлгээр санхүүгийн хүртээмжийг тооцож буй өнөөгийн байдал, гуравдугаар бүлгээр санхүүгийн хүртээмжийг тооцох хэрэглээ ба чанарын үзүүлэлтүүд, дөрөвдүгээр бүлгээс индекс тооцох аргачлалыг боловсрууллаа.

ХОЁР. САНХҮҮГИЙН ХҮРТЭЭМЖИЙГ ХЭМЖИХ ШААРДЛАГА, АЧ ХОЛБОГДОЛ

Санхүүгийн хүртээмж гэдэг нь иргэд, аж ахуй нэгжүүдийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн санхүүгийн гүйлгээ, төлбөр тооцоо, хадгаламж, зээл, даатгал зэрэг санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хүртээмжтэй байдал, тэдгээрийг хариуцлагатай, тогтвортой байдлаар хүргэхийг хэлнэ.

Гүйлгээний данстай байна гэдэг нь санхүүгийн хүртээмжийг өргөжүүлж буй нэг алхам бөгөөд гүйлгээний данстай байснаар иргэд мөнгөө хадгалах, төлбөр тооцоо хийх, хүлээн авах боломжийг нэмэгдүүлдэг. Гүйлгээний данс нь бусад санхүүгийн үйлчилгээнд нэвтрэх чухал гарц болдог тул Дэлхийн банкны “Олон улсын санхүүгийн хүртээмж–2020” нь олон нийтийг дэлхий даяар данстай байх боломжоор хангахад төвлөрч байна.

Санхүүгийн зах зээл хүртээмжтэй байснаар өдөр тутмын амьдралын хэв маягийг хөнгөвчилж, гэр бүл, аж ахуй нэгжүүдэд урт хугацааны зорилгоос эхлээд гэнэтийн зүйлсийг төлөвлөхөд тусалдаг. Данс эзэмшигчдийн хувьд зээл, даатгал зэрэг санхүүгийн бусад үйлчилгээг бизнес эхлэх, бизнесээ өргөжүүлэх, боловсрол эсвэл эрүүл мэнддээ хөрөнгө оруулах, эрсдэлийг удирдах, санхүүгийн хямралыг даван туулах зорилгоор ашигладаг ба энэ нь тэдний амьдралын чанарыг дээшлүүлдэг.

2011 оноос хойш санхүүгийн хүртээмжтэй байдалд томоохон алхмуудыг хийж, дэлхий даяар 1.2 тэрбум насанд хүрсэн иргэн хувийн данстай болсон. Өнөөдрийн байдлаар насанд хүрэгчдийн 69 хувь нь данс эзэмшиж байна.

Нийт хүн амын 80 болон түүнээс дээш хувь нь данс эзэмшдэг улс орнуудын (Хятад, Кени, Энэтхэг, Тайланд) хувьд данс эзэмшигчээс данс хэрэглэгч рүү шилжих нь дараагийн алхам болоод байна. Эдгээр улсууд шинэчлэл, хувийн хэвшлийн инновацад тулгуурлан гар утасны болон тоон холболтын төлбөрийг нэвтрүүлсэн нь зардал багатайгаар данс нээхэд чухал нөлөө үзүүлсэн.

Гэсэн хэдий ч Global Findex–ийн хамгийн сүүлийн үеийн мэдээллээр 1.7 тэрбум хүн буюу ойролцоогоор насанд хүрэгчдийн гуравны нэг нь санхүүгийн үйлчилгээний гадна талд амьдардаг ба тэдгээрийн тал нь хөдөө орон нутаг дахь ядуу өрхийн эмэгтэйчүүд эсвэл ажилгүйчүүд байдаг.

Хөгжиж буй орнуудад данс өмчлөлийн жендерийн ялгаа 9 хувь хэвээр байгаа нь эмэгтэйчүүдэд санхүүгийн байдлаа хянахад саад учруулдаг. Харин гар утсанд суурилсан данс эзэмшдэг хувь өндөр орнуудад жендерийн тэгш бус байдал бага байдаг нь харагдлаа.

1. Санхүүгийн зах зээлийн хүртээмжийг нэмэгдүүлснээр 2015 онд НҮБ–аас баталсан Тогтвортой хөгжлийн 17 зорилтоос 7–г нь хэрэгжүүлэх давуу талтай;
2. G20 нь дэлхий даяар санхүүгийн хүртээмжийг сайжруулахыг зорьж дижитал санхүүгийн хүртээмжийн өндөр түвшний зарчмуудыг хэрэгжүүлэхээ амлалаа;
3. Дэлхийн банк нь санхүүгийн хүртээмжээр дамжуулан нэн ядуурлыг бууруулах, хамтын хөгжил дэвшлийг нэмэгдүүлэх гол хүчин зүйл гэж үзэж байна.

2010 оноос хойш 55 гаруй улс орон санхүүгийн хүртээмжийг хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн бөгөөд 60 гаруй улс орон санхүүгийн хүртээмжийн үндэсний стратеги боловсруулсан эсвэл боловсруулах шатанд явж байна.

Улс орнууд стратегийн арга барилыг баримтлах, санхүүгийн хүртээмжийн үндэсний стратегийг боловсруулахдаа санхүүгийн зохицуулагч байгууллагууд, харилцаа холбооны газрууд, зах зээлийн өрсөлдөөн, боловсролын яамдтай хамтран ажиллах нь шинэчлэлийн хурд, үр нөлөөг нэмэгдүүлдэг болохыг судалгаагаар нотолсон.

Санхүүгийн хүртээмжид ахиц дэвшил гаргасан улс орнууд:

1. Бүх нийтийн дижитал бүртгэл болох Энэтхэг болон Aadhaar / JDY дансны өргөн цар хүрээг хамарсан бодлогыг хэрэгжүүлсэн. Үүнд 1.2 тэрбум хүн хамрагдсан;
2. Засгийн газраас үзүүлж буй халамж (Орлого багатай орнуудын насанд хүрэгчдийн 35 хувь нь төрөөс өгөх халамжийн мөнгийг авах зорилгоор анх удаа данс нээлгэж байсан);
3. Гар утасны санхүүгийн үйлчилгээг хөгжүүлэхийг зөвшөөрсөн (Жишээлбэл, Африкт гар утасны данс өмчлөл 12 хувиас 21 хувь хүртэл өссөн);
4. Санхүүгийн хүртээмжтэй байдлыг сайжруулахын тулд цахим худалдаа болох шинэ бизнес загваруудыг хүлээн зөвшөөрсөн;
5. Санхүүгийн зохицуулагч байгууллагууд, харилцаа холбооны газрууд, зах зээлийн өрсөлдөөн, боловсролын яам зэрэг олон талын оролцогч талуудтай хамтран санхүүгийн хүртээмжийн үндэсний стратегийг боловсруулах стратегийн арга барилыг хэрэгжүүлэх;
6. Хариуцлагатай, тогтвортой санхүүгийн үйлчилгээг дэмжих зорилгоор хэрэглэгчийн эрх, санхүүгийн чадавхад анхаарал хандуулах.

Санхүүгийн хүртээмжийн ашиг тус, ач холбогдол:

Иргэд, бизнес эрхлэгчид, ЖДҮ эрхлэгчдэд нээлттэй эдийн засагт нэгдмэл байдлаар орох нь ач тустай бөгөөд Засгийн газар, банкнуудад ч мөн өгөөжтэй.

1. Иргэдийн хувьд хуримтлал үүсгэх, шилжүүлэг хийхэд илүү найдвартай, тохиромжтой арга замыг хайдаг.

Санхүүгийн хүртээмж нь тэтгэвэрт гарах эсхүл гэнэтийн зүйлс тохиолдох, боловсрол, түрээс гэх мэт зардлыг төлөвлөхөд тусалдаг. Санхүүгийн хүртээмж нь орлогыг сайжруулан, хадгаламжийг нэмэгдүүлж улмаар эрүүл мэндийн үйлчилгээ, боловсрол, хоол хүнс, бизнесээ хөгжүүлэх, санхүүгийн эрсдэлийг удирдах зэрэг шаардлагатай зүйлүүдэд хөрөнгө оруулах боломжийг бүрдүүлж чадна гэдгийг хэд хэдэн судалгаа онцолсон. Дижитал санхүүгийн хүртээмж нь төлбөр тооцоо, мөнгөн гуйвуулга гэх мэт төлбөр илгээх, хүлээн авахад шаардагддаг зардлыг бууруулдаг. Судалгаагаар нийгмийн халамжийг гар утсаараа авах нь хүлээж зогсох, зорчих хугацааг дунджаар 20 цагаар хэмнэсэн гэж гарчээ. Өөрөөр хэлбэл, санхүүгийн хүртээмж нь эдийн засгийн чадавхыг нэмэгдүүлдэг.

2. Бизнес эрхлэгчид болон ЖДҮ эрхлэгчид шинэлэг санаа, эрч хүчээр дүүрэн байдаг боловч тэдний хөгжил дэвшилд үйлчилгээ, зах зээл, хөрөнгө мөнгө шаардлагатай байдаг.

Бизнес эрхлэгчид болон ЖДҮ эрхлэгчдийг албан ёсны санхүүгийн салбарт оруулах нь илүү сайн санхүүгийн зах зээл, цаашилбал дэлхийн зах зээлийг бий болгох чухал алхам юм. Энэ нь зах зээл дээр тогтвортой үйл ажиллагаа явуулж буй хүмүүсийг хөрөнгө шаардлагатай байгаа залуу үетэй нь холбож өгдөг. Санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагдсанаар бизнес эрхлэгчид, ЖДҮ эрхлэгчид үнэ цэнтэй зөвлөх үйлчилгээний тусламжтайгаар хөрөнгө оруулалт хийх, бизнесээ өргөжүүлэх боломжтой. Энэ нь эргээд тэдэнд бизнесийн илүү сайн шийдвэр гаргах чадварыг олгодог бөгөөд ингэснээр бизнес өргөжиж, ажлын байр нэмэгдэж, эдийн засгийн хөгжил цэцэглэлт сайжирдаг.

3. Банкнуд илүү том, илүү хүртээмжтэй зах зээлийг хөгжүүлэхийг зорьж байна.

Банкны хувьд өргөн хүрээг хамрах нь чухал бөгөөд бизнес, зах зээлийг нэмэгдүүлэх нь эдийн засгийн олон хэсэгт бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ хөгжүүлэх явдал юм. Технологи ижил төстэй үйлчилгээ үзүүлдэг тоглогчдын өрсөлдөөнийг хөнгөвчилж байгаа нь үнэн. Шинэ үйлчлүүлэгчдийн сегментэд зориулж брэндийн тэгш байдлыг бий болгон, өмнө нь хүрч чадаагүй болон шинэ үйлчлүүлэгчдэд үнэ цэнтэй, тогтвортой харилцааг бий болгоход тусална.

4. Бүх иргэд оролцоотой байж, мөнгөний хурд, эдийн засгийн үйл ажиллагааны хурд нэмэгдэн, дамжуулах механизмууд мөнгөний бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжүүлсэн тохиолдолд Засгийн газарт үр өгөөжтэй байдаг.

Албан бус эдийн засгийн хэмжээг багасгах нь аюулгүй байдал, зохицуулалт, хяналтыг нэмэгдүүлэх замаар санхүүгийн гүйлгээнд ил тод байдлыг бий болгодог. Санхүүгийн хүртээмж, данс өмчлөл нь авлигыг бууруулах, татвараас зайлсхийх явдлыг багасгах, татварыг илүү үр дүнтэй төлөх боломжийг бий болгодог. Уламжлалт бэлэн мөнгөний аргын оронд татвар, тэтгэврийн төлбөрийг дижитал төлбөр рүү шилжүүлснээр захиргааны зардлыг бууруулж, үр ашгийг дээшлүүлнэ.

Сүүлийн гурван жилийн хугацаанд санхүүгийн хүртээмж маш амжилттай байсан ба нийгмийн дээрх дөрвөн хэсэгт ашиг тусаа өгчээ. 2017 оны Global Findex тайланд дурдсанаар насанд хүрэгчдийн 69 хувь нь санхүүгийн байгууллагад эсвэл гар утасны дансны үйлчилгээ үзүүлэгч компаниар дамжуулан данс эзэмшдэг болсон ба энэ нь 2011 онд 51 хувь байсан бол 2014 онд 62 хувь болж өссөн байна. Тус 69 хувийн 2 хувиас бусад нь санхүүгийн байгууллагуудад данстай байсан ба 2011 онд насанд хүрэгчдийн 51 хувь, 2014 онд 61 хувь нь данс эзэмшиж байв.

Технологи / Цахим шилжилт

Санхүүгийн хүртээмжийг дэмжихэд технологийн үүрэг оролцоог дутуу үнэлж болохгүй. Энэ нь зардлын тэгшитгэлийг өөрчилж, оролцогч талуудын ашиг тусыг нэмэгдүүлж байна. Уламжлалт санхүүгийн байгууллагууд урьд өмнө ашиглагдаагүй байсан зах зээлд хүрэхэд илүү хэмнэлттэй болгож, шинэ зах зээлд оролцогчид эдийн засгийн пирамидын бүх хэсэгт үйлчлүүлэгчдэд илүү сайн үйлчилгээ үзүүлэх боломжийг технологи олгодог. Жишээлбэл, санхүүгийн байгууллагууд хэрэглэгчийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, эрэлт хэрэгцээгээр 24 цагийн турш нэвтрэх, гүйлгээний зардлыг бууруулах технологийг ашиглан үйлчлүүлэгчдийн хэрэглээг тасралтгүй явуулах зорилгоор үйлчилгээг дижитал хэлбэрт шилжүүлж байна.

Үйлчлүүлэгчдийн нэвтрэх үйл явцыг шинэчилсэн нь сайжруулалтын нэг хэсэг юм. Зохицуулагчид санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран e-Know Your Customer (e-KYC) санаачилгыг нэвтрүүлсэн бөгөөд энэ нь өмнө нь байсан данс өмчлөлийн хувь хэмжээг эрс нэмэгдүүлсэн юм. Биометрийн мэдээлэл, дижитал үнэмлэхийг ашиглан хэрэглэгчдийг баталгаажуулах, зээлийн түүхийг бий болгоход үүнийг ашиглаж байгаа бөгөөд ингэснээр дефолт болон залилангийн түвшинг бууруулдаг.

Гэсэн хэдий ч санхүүгийн байгууллагууд үйлчлүүлэгчдийнхээ тоог нэмэгдүүлэх нь хангалтгүй бөгөөд үйл ажиллагааны түвшинг харгалзан данс ашиглаж байгаа эсэхийг баталгаажуулах ёстой. Үүнийг хэрэгжүүлэх нэг арга бол бага орлоготой хэрэглэгчдийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн шийдэл, дизайн гаргахад чиглэсэн шинэлэг бүтээгдэхүүн боловсруулах явдал юм.

Санхүүгийн байгууллагуудаар дамжуулан санал болгож буй дөрвөн төрлийн бүтээгдэхүүн болох төлбөр, хадгаламж, зээл, даатгал зэрэг нь сүүлийн хэдэн жилийн хугацаанд асар их өөрчлөлтийг хийжээ.

1. Төлбөр:

Дижитал төлбөрийн хэрэглээ буюу гар утас эсвэл интернетээр дамжуулан нэвтрэх хандлага нэмэгдэж, 2014–2017 оны хооронд дэлхийн хүн амын 11 хувь дижитал төлбөрийн системд нэгдсэнээр, энэ нь насанд хүрэгчдийн 52 хувьд хүрчээ. Хүнээс хүнд, хүнээс худалдаачинд болон төлбөр тооцооны гүйлгээг хийх боломжийг олгож буй аппликейшн болох цахим гар утасны түрийвч нь дижитал төлбөр ашиглалтын шинэлэг бүтээгдэхүүний сайн жишээ юм. Цахим түрийвч нь хэдэн цаг, хэдэн өдөр шаардагдах мөнгөн гуйвуулга, төлбөрийг хэдэн минутын дотор хийх боломжийг олгодог бөгөөд орлого багатай сегментийн үнэтэй цаг хугацаа, мөнгийг хэмнэдэг. Groupe Spéciale Mobile Association (GSMA) –ын мэдээлснээр гар утасны өвөрмөгц хэрэглэгчид 2017 онд 5 тэрбумд хүрсэн (дэлхийн хүн амын 66 хувь нь нэвтрэх түвшинд байгаа) нь гар утасны цахим түрийвчийг хэрэглэгчдэд хүргэх, төлбөр тооцоог хийх хамгийн тохиромжтой суваг болгожээ.

2. Хадгаламж:

Санхүүгийн байгууллагууд хөдөө орон нутагт санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлсээр ирсэн. Жишээлбэл, хөгжиж буй зах зээл дээр хөдөө орон нутгийн хүн амд хүрэхийн тулд агент, сүлжээ салбаруудыг ашиглаж байна. Санхүүгийн байгууллагууд ихэвчлэн бага орлоготой эсвэл алслагдсан хэрэглэгчдэд үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор гуравдагч этгээдийн өмнө эрх мэдэл, хариуцлагыг тодорхойлсноор эдгээр системүүд нь хэрэглэгчийн итгэл, санхүүгийн чадвар, бүтээгдэхүүний хэрэглээг нэмэгдүүлдэг. Мөн үйлчилгээнд хүрээгүй байсан хэсэгт үйлчилгээ үзүүлэхтэй холбоотой зардлыг бууруулж, хадгаламжийн хэмжээ бага хэрэглэгчдийн зардлыг бууруулсан байна. Агентууд технологи ашиглан, хадгаламж эзэмшигчдийн хэрэгцээнд хадгаламжийн бүтээгдэхүүнийг нийцүүлснээр орлого багатай бүлгийг албан ёсны эдийн засагт оруулах боломжийг нэмэгдүүлэх болно.

3. Зээл:

Санхүүгийн байгууллагууд нийгмийн сүлжээний өгөгдөл, гар утасны ярианы өгөгдлийн бүртгэл, төлбөр тооцооны хэв маяг, психометрийн тестийг ашиглан зээлийн профайлыг бий болгож, өмнө нь байгаагүй хэрэглэгчдийг зорьж байна. Шинжилгээний дэвшилтэт техник нь санхүүгийн байгууллагуудад санхүүгийн гүйлгээний түүх багатай үйлчлүүлэгчдэд зээл олгох боломжийг олгодог. Санхүүгийн байгууллагууд ЖДҮ эрхлэгчид болон орлого багатай үйлчлүүлэгчдийн зээлийн хэрэгцээг урьдчилан тооцоолж, дүн шинжилгээ хийнэ. Өмнө нь банкны үйлчилгээ авч байгаагүй хүмүүст бизнесээ хөгжүүлэхэд нь тусалдаг.

4. Даатгал:

Машинаар суралцах нь даатгалыг өөрчилж, шинжилгээний хэрэгслүүд нь уламжлалт эрсдэлийн загварыг шинэчлэн тодорхойлж, таних тэмдэг, нэвтрэх шийдлүүд нь эрэлт хэрэгцээтэй үйлчилгээг бий болгож, даатгалын компаниудын зардлыг бууруулж байна. Санхүүгийн үйлчилгээ авдаггүй хүмүүсийг санхүүгийн эрсдэлээс хамгаалах нь эдийн засгийн пирамидын үндэс суурь болсон хүмүүст өвчин зовлон, ургац алдах, байгалийн гамшиг, цалин хөлс авагч нас барсны улмаас орлого алдах зэрэг стрессийг зохицуулахад тусалдаг.

Санхүүгийн байгууллагууд хувь хүн, ЖДҮ эрхлэгчдэд санхүүгийн зөвлөгөө, эрсдэлийн менежерийн үүргийг гүйцэтгэхийн зэрэгцээ банкны үйлчилгээнээс гадуурх зах зээлд хамгийн тохиромжтой бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг бий болгож, инноваци хийж ирсэн бөгөөд цаашид ч шинэчлэх болно.

ГУРАВ. САНХҮҮГИЙН ХҮРТЭЭМЖИЙГ ТООЦОЖ БҮЙ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Манай улсын хувьд Global Findex–ээс 2017 онд гаргасан санхүүгийн хүртээмжийг үнэлэх арилжааны банканд данстай иргэдийн тоогоор Дэлхийн дундаж болон хөгжингүй улс орны дунджаас дээгүүр, харин хадгаламжийн түвшингээр доогуур, зээлийн хэмжээ хэтэрхий өндөр гэж гарсан. Үүнээс санхүүгийн нэвтрэлт өндөр байгаа бол цаашид иргэд, аж ахуй нэгжүүдийг зөв зохистой санхүүгийн хэрэглээнд дадуулах шаардлагатайг онцолъё.

Түүнчлэн “Санхүүгийн зах зээлийн тойм”–оор Санхүүгийн зохицуулах хорооны хяналт шалгалтын хүрээнд зохицуулалттай этгээдүүдээс төвлөрүүлдэг тоон мэдээллээр санхүүгийн үйлчилгээг хүртэх боломжийг харуулах үзүүлэлтийг тооцох боломжтой байгааг Хүснэгт 9.1–ээс харж болно.

Хүснэгт 9.1. Санхүүгийн үйлчилгээг хүртэх боломж

Хөрөнгийн зах зээл	Даатгалын зах зээл	ББСБ	ХЗХ
Брокеруудын компаниудын байршил	Байршил	Байршил	Байршил
Хувьцааны төвлөрөл	Төлөөлөгчдийн тоо	Нэг зээлдэгчид ногдох зээлийн хэмжээ	Нэг гишүүнд ногдож буй дундаж зээл
Нээгдсэн дансны тоо	Даатгалын гэрээний тоо	Харилцагчдын тоо	Нэг гишүүнд ногдож буй хадгаламжийн дундаж хэмжээ
–	Даатгалын гүнзгийрэлт	Зээлдэгчдийн тоо	Зээлдэгч гишүүдийн тоо, зээлийн нийт дүн
	Даатгалын нягтрал	100,000 хүнд болон 1,000 аж ахуйн нэгжид ногдох ББСБ	100,000 хүнд болон 1,000 аж ахуйн нэгжид ногдох ХЗХ
		Зээлийн ангилал	Зээлийн ангилал

Эх сурвалж: СЗХ, Санхүүгийн зах зээлийн тойм, 2020 он

Монгол Улсын хувьд Төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн үед арилжааны банкны салбар аймаг, сум, дүүрэг бүрд таран байршиж, харин баруун аймгуудад банкны салбарын оронд хадгаламж, зээлийн хоршоо байршсанаараа санхүүгийн үйлчилгээг хүртэх боломжийг бий болгосон давуу талтай. Цаашид санхүүгийн үйлчилгээг хэрэглэснээр олон нийтийн аж байдлыг сайжруулах дэвшил рүү шилжихийн тулд санхүүгийн хүртээмжийг хэрэглээ болон чанарын түвшинд тооцох юм.

ДӨРӨВ. САНХҮҮГИЙН ХҮРТЭЭМЖИЙН ХЭРЭГЛЭЭ БА ЧАНАРЫГ ТООЦОХ ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

Санхүүгийн хүртээмжийг тооцох зорилго нь Монгол Улсын хэмжээнд санхүүгийн хүртээмжийг тодорхойлохын тулд санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хэрэглээ, түүний чанарыг хэмжихэд шаардлагатай тоон үзүүлэлтүүдийг хэмжих.

Санхүүгийн хүртээмжийн хэрэглээ болон чанарын үзүүлэлтийн хүрээг дараах байдлаар тодорхойлов. Санхүүгийн зах зээлийн 4 салбар тус бүрээр хэрэглээний давтамж, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний чанарыг тооцох ба үүнийгээ дотор нь иргэд, ЖДҮ эрхлэгч, дижитал бүтээгдэхүүнд ангилан тус бүрийн хүртээмжийг түвшнийг хэмжинэ.

Хүснэгт 9.2. Санхүүгийн хүртээмжийг хэрэглээ ба чанараар тооцох ангилал

Банк	Хөрөнгийн зах зээл	Даатгалын зах зээл	Бичил санхүүгийн салбар /ББСБ, ХЗХ/
<ul style="list-style-type: none"> • Иргэд • ЖДҮ • Дижитал бүтээгдэхүүн 	<ul style="list-style-type: none"> • Иргэд • ЖДҮ • Дижитал бүтээгдэхүүн 	<ul style="list-style-type: none"> • Иргэд • ЖДҮ • Дижитал бүтээгдэхүүн 	<ul style="list-style-type: none"> • Иргэд • ЖДҮ • Дижитал бүтээгдэхүүн

Санхүүгийн хүртээмжийг тооцоход дараах 6 зарчмыг баримтална.

1. Хэрэглэгдэхүйц;
2. Прагматик;
3. Тууштай байдал;
4. Уян хатан байдал;
5. Тэнцвэрт байдал;
6. Хүрэхүйц.

Санхүүгийн хүртээмжийг эрэлт болон нийлүүлэлт талаас судлахыг зорьсон ба олон улсын хэмжээнд дараах байгууллагууд тус төрлийн судалгаануудыг хийдэг. Тус байгууллагуудын судалгааны аргачлалыг жишиг болгов.

Хүснэгт 9.3. Санхүүгийн хүртээмжийг олон улсад тооцдог байгууллагууд

Эрэлт талын судалгаа	Нийлүүлэлт талын судалгаа
The Global Findex The FinScope Survey FinAccess/Access to Financial Services Surveys Financial Inclusion Tracker Surveys (FITS) Financial Inclusion Insight Surveys (FI)	The IMF Financial Access Survey (FAS) GSMA Mobile Money Adoption Survey World Bank's Global Payment Survey The MIX's Geospatial Maps. Fspmaps.com

Эх сурвалж: 10 Useful Data Sources for Measuring Financial Inclusion (cgap.org)

4.1 Санхүүгийн хүртээмжийн хэрэглээний үзүүлэлт

Санхүүгийн хүртээмжийн хэрэглээ гэдэг нь зөвхөн хадгаламж, данс эзэмших төдийгүй төлбөр тооцоо, шилжүүлгийн төрөл бүрийн хэлбэр, даатгал, тэтгэвэр зэрэг санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хүрээ, гүйцэтгэлийг хэлнэ. Өөрөөр хэлбэл санхүүгийн хүртээмжийн хэрэглээний үзүүлэлтийг тодорхойлохдоо санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хэрэглэж буй хугацаа, давтамж, тогтвортой байдал зэргийг хэмжинэ. Санхүүгийн хүртээмжийн мэдээллийг хүйсээр ангилан гаргах нь түүний хэмжигдэхүүний бас нэгэн хэсэг.

Иргэдийн хувьд санхүүгийн хүртээмжийн хэрэглээний үзүүлэлтийг дараах бүлгийн хүрээнд тооцдог:

1. Албан ёсны санхүүгийн үйлчилгээ авдаг насанд хүрэгчид;
2. Санхүүгийн байгууллагад зээлтэй насанд хүрэгчид;
3. Даатгалтай насанд хүрэгчид;
4. Бэлэн бус гүйлгээ;
5. Гар утасны гүйлгээний хэрэглээ;
6. Дансны хэрэглээний давтамж;
7. Хадгаламж / saving propensity;
8. Мөнгөн гуйвуулга;
9. Санхүүгийн үйлчилгээ авдаг ААН;
10. Санхүүгийн байгууллага дахь зээлийн үлдэгдэл (Хавсралт 2–т бүлэг тус бүр дэх дэлгэрэнгүй үзүүлэлтийг харуулсан).

Харин Хавсралт 3–аар иргэдийн санхүүгийн хэрэглээний үзүүлэлтийг эрэлт болон нийлүүлэлт талаас нь ангилсан. Үүнд нийлүүлэлт талын нэг төрлийн хадгаламжийн данс эзэмшигч болон нэг төрлийн зээлийн данс эзэмшигч насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь, эрэлт талаас 10,000 насанд хүрэгчдэд ногдох хадгаламжийн дансны тоо болон зээлийн дансны тоо зэрэг орно.

4.2 Санхүүгийн хүртээмжийн чанарын үзүүлэлт

Хэрэглэгчийн санхүүгийн үйлчилгээний сэтгэгдлийн талаарх үнэлгээг хүртээмжийн үзүүлэлтийн чанараар тооцдог. Санхүүгийн үйлчилгээний чанарт зардал, хэрэглэгчийн ухамсар, хэрэглэгчийн эрх ашгийн хамгаалал, асуудлыг шийдвэрлэх механизмын үр дүнтэй байдал, ил тод байдал зэрэг олон хүчин зүйл нөлөөлдөг.

Хүртээмжийн чанарын үзүүлэлтийг 8 бүлэгт хуваан үздэг (Хавсралт 1–ээс үзнэ үү). Үүнд:

1. Санхүүгийн үйлчилгээг худалдан авах чадвар

Санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний үнэ үүнд хамаардаг. Ялангуяа орлого багатай иргэдийн хувьд үнэ хэрхэн нөлөөлж буйг хэмждэг.

 - 1.1 Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнд суурилсан харилцах данстай байх сарын дундаж өртөг
 - 1.2 Санхүүгийн гүйлгээний шимтгэлийг өндөр гэсэн үйлчлүүлэгчдийн эзлэх хувь
2. Ил тод байдал

Санхүүгийн үйлчилгээний чухал мэдээллүүдийг олж авах боломж. Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгчид санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хэрэглээндээ мэдээлэлтэй шийдвэр гаргахад

боломжит бүх мэдээллээр хангах шаардлагатай. Мэдээлэл нь тодорхой, ойлгомжтой, ойлгоход хялбар байдлаар бичигдэх шалгуурыг хангасан байх.

2.1 Зээл, даатгал, арилжааны гэрээ байгуулахын өмнө санхүүгийн үйлчилгээний талаар хангалттай мэдээлэл авсан гэдэгт итгэлтэй байгаа үйлчлүүлэгчийн эзлэх хувь

3. Тав тухтай байдал

Санхүүгийн үйлчилгээг авах боломж, ашиглахад хялбар, таатай байдлын хэрэглэгчийн хандлага.

3.1 Санхүүгийн байгууллагаас үйлчилгээ авахад дараалалд зогссон дундаж хугацаанд сэтгэл ханамжгүй харилцагчдын эзлэх хувь

3.2 Санхүүгийн байгууллагын дараалалд зогссон дундаж хугацаа

4. Шударга үйлчилгээ

Санхүүгийн байгууллагын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний мэдээллийг дутуу хүргэх, тэдгээрийг тайлбарладаггүй асуудлууд дахь үйлчлүүлэгчийн үзэл бодол

4.1 Санхүүгийн байгууллагын ажилтны харилцаанд сэтгэл ханамжгүй хэрэглэгчдийн эзлэх хувь

5. Үйлчлүүлэгчийн эрх ашгийн хамгаалал

Санхүүгийн үйлчлүүлэгчийг залилан, эрх ашиг нь зөрчигдөх зэргээс хамгаалсан хууль, зохицуулалт бүрдсэн эсэх.

5.1 Сүүлийн 3–6 сарын дотор санхүүгийн үйлчилгээтэй холбоотой асуудлаа шийдвэрлүүлэхээр өргөдөл гаргасан үйлчлүүлэгчдийн эзлэх хувь, тэдгээрээс асуудал нь 2 сарын дотор шийдвэрлэгдсэн хувь

5.2 Хадгаламж нь хадгаламжийн даатгалд хамрагдсан үйлчлүүлэгчдийн хувь

6. Санхүүгийн боловсрол

Хэрэглэгчдийн санхүүгийн мэдлэг, орлогоо төлөвлөж, төсөвлөх чадвар.

6.1 Хүү, эрсдэл, инфляц, диверсификац зэрэг санхүүгийн ерөнхий ойлголттой насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь

6.2 Сар бүр төсөв зохиодог насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь

7. Санхүүгийн хариуцлагатай байдал

7.1 30 хоногоос хэтрүүлж зээлийн төлбөрөө төлсөн зээлдэгчдийн эзлэх хувь

8. Сонголт

8.1. Дор хаяж 3 санхүүгийн байгууллага бүхий захиргааны нэгжийн эзлэх хувь

8.2. Дор хаяж 3 салбар бүхий захиргааны нэгжийн эзлэх хувь

4.3 ЖДҮ–ийн санхүүгийн хүртээмжийг тооцох хэрэглээ ба чанарын үзүүлэлт

ЖДҮ–ийн санхүүгийн хүртээмжийн хэрэглээний үзүүлэлтийг дараах бүлэг үзүүлэлтүүдийн хүрээнд тооцдог:

1. Хандалтын цэг;
2. Хандалтын цэгийн үйл ажиллагааны хүрээ;
3. Хандалтын цэгийн үйл ажиллагааны хүрээ;
4. Дижитал санхүүгийн хандалт (санхүүгийн үйлчилгээнд нэвтрэх дижитал хандалт);

5. Зээлийн хандалт;
6. Албан ёсоор санхүүгийн үйлчилгээ авдаг ААН;
7. Одоо зээлтэй байгаа эсхүл зээлд хамрагдахаар хүлээж буй ААН (Хавсралт 5–д бүлэг тус бүр дэх дэлгэрэнгүй үзүүлэлтийг харуулсан).

ЖДҮ–ийн санхүүгийн хүртээмжийн чанарын үзүүлэлтийг дараах бүлэг хүрээнд тооцдог:

1. ЖДҮ–ийн зээлийн баталгаа;
2. Зээлийн холбогдох зардал;
3. Эмэгтэй захиралтай ЖДҮ;
4. Эмэгтэй захиралтай ЖДҮ;
5. Чанаргүй зээл;
6. ЖДҮ эрхлэгчдийн газарзүйн байрлалтай холбоотой хандалтын цэгийн газарзүйн байрлал.

4.4 Дижитал санхүүгийн үйлчилгээ (ДСҮ)–ний хэрэглээ ба чанарын үзүүлэлтүүд

1. Идэвхтэй ДСҮ–ний дансны эзлэх хувь;
2. Бүртгэлтэй дансад ногдох ДСҮ–ний гүйлгээ;
3. ДСҮ–ний гүйлгээний утга.

Чанарын үзүүлэлт

1. Тодруулах шаардлага;
2. 10,000 идэвхтэй ДСҮ–ний дансанд ногдох гомдлын тоо;
3. Шийдвэрлэгдсэн гомдлын эзлэх хувь;
4. Гүйлгээний алдаа;
5. Маргаан шийдвэрлэх;
6. Санхүүгийн мэдлэг (Хавсралт 6–д бүлэг тус бүр дэх дэлгэрэнгүй үзүүлэлтийг харуулсан).

ТАВ. САНХҮҮГИЙН ХҮРТЭЭМЖИЙН ИНДЕКС ТООЦОХ

Санхүүгийн хүртээмжийн индекс гэдэг нь хүртээмжийн чадавхын ахиц дэвшлийг хянах, хүртээмжийн байдлыг үнэлэх хэрэгсэл бөгөөд санхүүгийн хүртээмжийн хэрэглээний болон чанарын үзүүлэлтийг тооцоход индекс ашиглана. Санхүүгийн хүртээмжийн индекс нь тухайн улсын тухайн цаг хугацааны санхүүгийн хүртээмжийн байдлыг тоон үзүүлэлтээр илэрхийлэх зорилгоор хэмжигдэхүүнийг нэг бүхэл нэгжээр бууруулдаг. Тус индекс нь албан ёсны санхүүгийн байгууллагуудын санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг улс орон даяар хэрэглэгчдэд хүргэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг хэмжих зорилгоор Малайзын Негара банкны боловсруулсан Санхүүгийн хүртээмжийн индексийн туршлагад суурилсан.

Санхүүгийн хүртээмжийн индексийг тооцох аргачлалыг бидний сайн мэдэх НҮБ-ын Хүний хөгжлийн индекс, Олон хэмжээст ядуурлын индекс болон Жендерийн тэгш бус байдлын индексэд тус тус үндэслэн боловсруулсан болно. Хөгжлийн бусад индексүүдийн нэгэн адил санхүүгийн хүртээмжийн индексийг улс орны санхүүгийн хүртээмжийн түвшин, санхүүгийн хүртээмжтэй холбоотой шинэчлэлийн ололт амжилт, үр дүн, түүнчлэн санхүүгийн салбарын хөгжлийн талаар бодлого боловсруулагч, олон нийтийн мэдлэгийг дээшлүүлэх харилцаа холбооны хэрэгсэл болгон ашиглаж болно.

Индексийг дараах алхмуудын дагуу тооцно:

1. Үзүүлэлтийн зорилтот утгыг тогтоох;
2. Үзүүлэлт бүрийн заалтыг тодорхойлж, жинг тогтоох. Жин нь тухайн цаг үеийн үзүүлэлтийн ач холбогдлыг илэрхийлдэг боловч хэмжигдэхүүнийг тэнцвэртэй жигд жигнэх;
3. Хэмжигдэхүүний үзүүлэлт, заалтыг нэг индекс болгон нэгтгэх.

Санхүүгийн хүртээмжийн индекс нь хэмжигдэхүүн тус бүрээр санхүүгийн хүртээмжийн нөлөөг тооцох боломжтой тул нэвтрэлт, хэрэглээний үзүүлэлтийг дэд индексэд хувааж болно. Дэд индексүүдэд үзүүлэлт бүрийн давуу болон сул талыг илэрхийлдэг тул бодлого боловсруулагчид болон бусад оролцогч талуудад онцгой анхаарал хандуулах шаардлагатай салбарын талаар мэдээллийг өгдөг.

Санхүүгийн хүртээмжийн индексийн (СХИ) утга ба дараах дөрвөн ангиллаар тухайн улсын санхүүгийн хүртээмжийн түвшнийг тодорхойлно.

1. $0.75 < \text{СХИ} \leq 1$ = санхүүгийн хүртээмж өндөр;
2. $0.5 \leq \text{СХИ} < 0.75$ = санхүүгийн хүртээмж дунджаас дээгүүр;
3. $0.25 \leq \text{СХИ} < 0.5$ = санхүүгийн хүртээмж дунд зэрэг;
4. $0 \leq \text{СХИ} < 0.25$ = санхүүгийн хүртээмж бага.

Санхүүгийн хүртээмжийн индекс тооцсоноор санхүүгийн хүртээмжтэй байдлын сул талыг тодорхойлон, шийдвэрлэх боломжтой. Тухайн улсын санхүүгийн орчны өөрчлөлттэй уялдуулан цаг хугацааны явцад Индексийг шинэчлэх эсхүл үндэсний санхүүгийн хүртээмжийн хөтөлбөртэй холбоотойгоор өөр хэмжигдэхүүн, үзүүлэлтийг нэмэх, орлуулах зэргээр өргөтгөж болно.

ЗУРГАА. ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

НҮБ–ын Тогтвортой хөгжлийн 17 зорилтын 7–д нэгдсэнээр санхүүгийн хүртээмжийг сайжруулах аялал нэгэнт эхэлсэн. Монгол Улсад санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ хэрэглэгчидтэй ойр байршсан, хүртээмжийн байдал хангалттай байгаа бол тухайн санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хэрэглэгчид ямар давтамжтай хэрэглэж байгаа зэрэг хэрэглээний үзүүлэлт, хэрэглэгчдийн санхүүгийн боловсрол, хүртэж буй үйлчилгээ хэр чанартай байгааг тодорхойлох чанарын үзүүлэлтүүдийг хангалттай тодорхойлж чадахгүй байна. Иймд санхүүгийн хүртээмжийн үзүүлэлтийг тооцох үндсэн гурван үзүүлэлтийн дагуу хүртээмжийн тоон үзүүлэлтийг тууштай, тогтмол тооцож хянах шаардлагатай.

Индексээр санхүүгийн хүртээмжтэй байдлын давуу, сул талыг тооцох үр өгөөжтэй тул цаашид түүнийг тогтмол тооцдог болох саналтай байна.

Судалгааны ажлын үндсэн хоёр хэсэг болох хэрэглээ, чанарын үзүүлэлтийг тодорхойлох явцад өөр өөр мэдээллийн эх сурвалжаас судалгаанд суурилан эсхүл асуумж хэлбэрээр зэрэг өөр өөр арга барилаар мэдээлэл цуглуулах шаардлага гарсан. Тус ажлыг гүйцэтгэх санхүүжилтийн асуудлаар олон улсын байгууллага, төсөл хөтөлбөрт хандан санхүүжилт татах боломжийг эрэлхийлж тогтмол хугацаанд хүртээмжийг хэмждэг болох.

Хүртээмжийг хэмжих хэрэглээ ба чанарын тоон үзүүлэлтийг банкнаас бусад санхүүгийн салбарын зохицуулалттай этгээдүүдээс төвлөрүүлэхийн тулд хөрөнгийн зах зээл, даатгал, бичил санхүүгийн зах зээлийн холбогдох журамд нэмэлт өөрчлөлт оруулан баталж, мэдээ цуглуулах дэд бүтцийг хөгжүүлэх.

Хүртээмжийн үзүүлэлтийг давтамжтайгаар тооцож, өнөөгийн нөхцөл байдлаа тодорхойлж, хариу арга хэмжээ авах, олон нийтэд мэдээлэх.

ДОЛОО. ХАВСРАЛТ

Хавсралт 1. Чанарын үзүүлэлтийг хэмжих асуулга

1. Та сүүлийн 6 сарын хугацаанд банкаар гүйлгээ хийсэн үү?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
2. Таны бодлоор банкны гүйлгээний шимтгэл үнэтэй юу?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
3. Та сүүлийн 6 сарын хугацаанд даатгалд хамрагдсан уу?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
4. Таны бодлоор даатгалын хураамж, шимтгэл үнэтэй юу?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
5. Та сүүлийн 6 сарын хугацаанд үнэт цаасны арилжаанд оролцсон уу?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
6. Таны бодлоор арилжааны шимтгэл үнэтэй юу?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
7. Та сүүлийн 6 сарын хугацаанд ББСБ, ХЗХ–ны үйлчилгээнд хамрагдсан уу?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
8. Таны бодлоор ББСБ, ХЗХ–ны үйлчилгээний шимтгэл үнэтэй юу?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
9. Дараах санхүүгийн байгууллагуудын аль нь танд бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнийхээ талаар тодорхой, ойлгомжтой мэдээлэл өгсөн бэ? /1–ээс дээш хариулт сонгож болно/
 - a. Банк
 - b. Даатгалын компани
 - c. Брокер, дилер
 - d. Хөрөнгө оруулалтын сан
 - e. ББСБ
 - f. ХЗХ

10. Банк, даатгал/ҮЦК/ББСБ/ХЗХ–ны үйлчилгээ авах дараалалд зогсоход их хугацаа шаарддаг уу?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
11. Банк, даатгал/ҮЦК/ББСБ/ХЗХ–ны ажилтан тантай шударга бусаар харьцсан уу?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
12. Та Санхүүгийн зохицуулах хороонд сүүлийн 3–6 сард өргөдөл гаргасан уу?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
13. Хэрэв өргөдөл гаргасан бол таны асуудлыг хэдэн сарын дотор шийдвэрлэсэн бэ?
 - a. 14 хоног
 - b. 1 сар
 - c. 2 сар
 - d. 3 сар
 - e. 3 сараас дээш
14. Таны хадгаламжийн дансанд 100,000 төгрөг байсан ба жилийн хүүний хэмжээ 12 хувь бол жилийн дараа нийт хэдэн төгрөг болох вэ? /Хадгаламжийн хүү 10%/
 - a. 112,000.00
 - b. 110,800.00
 - c. Мэдэхгүй
15. Хэрвээ танд хэн нэгэн их хэмжээний мөнгө хожих боломжийг санал болгох нь та их хэмжээний мөнгө алдах боломжтой гэсэн үг үү?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
 - c. Мэдэхгүй
16. Инфляц өндөр байх нь таны өдөр тутмын зардлыг хангахад хэцүү байна гэсэн үг үү?
 - a. Тийм
 - b. Үгүй
 - c. Мэдэхгүй
17. Аль тохиолдолд та бүх мөнгөө алдах магадлал өндөр вэ?
 - a. Бүх хөрөнгөөрөө нэг бизнест хөрөнгө оруулах
 - b. Бүх хөрөнгөөрөө нэг болон түүнээс дээш бизнест хөрөнгө оруулах
 - c. Ялгаагүй
 - d. Мэдэхгүй

Хавсралт 2. Санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хэрэглээний үзүүлэлтийг хэмжих

№	ТӨРӨЛ	ҮЗҮҮЛЭЛТ	
1	Албан ёсны санхүүгийн үйлчилгээ авдаг насанд хүрэгчид	1.1 Санхүүгийн байгууллагад данс эзэмшдэг насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	иргэд
		1.2 1,000 насанд хүрэгчдэд ногдох хадгаламж эзэмшигчийн тоо эсхүл 1,000 насанд хүрэгчдэд ногдох хадгаламжийн дансны тоо	
2	Санхүүгийн байгууллагад зээлтэй насанд хүрэгчид	2.1 Санхүүгийн байгууллагад дор хаяж нэг төрлийн зээлийн үлдэгдэлтэй насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	иргэд
		2.2 1,000 насанд хүрэгчдэд ногдох зээлдэгчийн тоо эсхүл 1,000 насанд хүрэгчдэд ногдох зээлийн үлдэгдлийн тоо	
3	Даатгалтай насанд хүрэгчид	3.1 1,000 насанд хүрэгчдэд ногдох даатгалын бодлого баригчдын тоо. Амь насны болон амь насны бус даатгалаар ангилна.	иргэд
4	Бэлэн бус гүйлгээ	4.1 Нэг хүнд ногдох бэлэн бус гүйлгээний тоо. Бэлэн бус гүйлгээг чек, зээлийн шилжүүлэг, шууд дебит, кредит ба дебит картаар төлсөн төлбөрийн тоогоор тодорхойлно.	иргэд
5	Гар утасны гүйлгээний хэрэглээ	5.1 Гар утсаараа төлбөр төлдөг насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	иргэд
6	Дансны хэрэглээний өндөр давтамж	6.1 Албан ёсны дансны хэрэглээний давтамж өндөртэй насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь. Өндөр давтамж гэдэг нь сард 3 болон түүнээс олон удаа хувийн данснаас мөнгө гаргаж авахыг хэлнэ. Үүнд данс эзэмшигч болон гуравдагч этгээдийн хийсэн бэлэн мөнгөний зарлага, цахим төлбөр ба худалдаа, чек эсхүл бусад төрлийн төлбөрийн зарлага багтана.	иргэд
7	Хадгаламж / saving propensity	7.1 Санхүүгийн байгууллагад өнгөрсөн жил хадгалуулсан. Байгууллага гэдэгт банк, зээлийн хоршоо, бичил санхүүгийн байгууллагууд орно.	иргэд
8	Мөнгөн гуйвуулга	8.1 Дотоодын болон гадаадын мөнгөн гуйвуулга хүлээж авч буй насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	иргэд
9	Санхүүгийн үйлчилгээ авдаг ААН	9.1 Санхүүгийн байгууллагад данс эзэмшдэг ЖДҮ эрхлэгчдийн эзлэх хувь	ААН
		9.2 Хадгаламжийн данстай ЖДҮ эрхлэгчдийн тоо/ хадгаламжийн дансны тоо эсхүл хадгаламж эзэмшигч ЖДҮ эрхлэгчдийн тоо	
10	Санхүүгийн байгууллагад зээлийн үлдэгдэлтэй эсхүл зээлийн хязгаартай (зээлийн шугамын эрхтэй – line of credit?) ААН	10.1 Зээлийн үлдэгдэлтэй эсхүл зээлийн хязгаартай ЖДҮ эрхлэгчдийн эзлэх хувь	ААН
		10.2 Зээлийн үлдэгдэлтэй ЖДҮ эрхлэгчдийн тоо/ төлөгдөөгүй зээлийн тоо эсхүл ЖДҮ эрхлэгчдэд олгосон төлөгдөөгүй зээлийн тоо	

Хавсралт 3. Санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хэрэглээг хэмжих

№	Хүртээмжийн үзүүлэлт	Томьёо	Мэдээлэл цуглуулах эх сурвалж
1	Дор хаяж нэг төрлийн хадгаламжийн данс эзэмшигч насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	(дор хаяж нэг төрлийн хадгаламжийн данстай насанд хүрэгчдийн нийт тоо/ насанд хүрэгчдийн нийт тоо)*100	эрэлт талын судалгаа
2	Дор хаяж нэг төрлийн зээлийн данс эзэмшигч насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	(дор хаяж нэг төрлийн зээлийн данстай насанд хүрэгчдийн нийт тоо/насанд хүрэгчдийн нийт тоо)*100	эрэлт талын судалгаа
3	10,000 насанд хүрэгчдэд ногдох хадгаламжийн дансны тоо	(Хадгаламжийн дансны нийт тоо/ насанд хүрэгчдийн нийт тоо)*10,000	нийлүүлэлт талын судалгаа
4	10,000 насанд хүрэгчдэд ногдох зээлийн дансны тоо	(Зээлийн үлдэгдэлтэй дансны нийт тоо/ насанд хүрэгчдийн нийт тоо)*10,000	нийлүүлэлт талын судалгаа

Хавсралт 4. Санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний чанарыг хэмжих: Иргэд

№	Хүртээмжийн үзүүлэлт	Тайлбар	Банк	Хөрөнгийн зах зээл	Даатгалын зах зээл	Бичил санхүүгийн салбар	Мэдээлэл цуглуулах эх сурвалж
1	Санхүүгийн үйлчилгээг худалдан авах чадвар	1.1. Хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнд суурилсан харилцах данстай байх сарын дундаж өртөг	(Банкны тоо*(Бүх төрлийн шимтгэлийн нийлбэр))/Банкнуудыг нийт дансны тоо	(Үнэт цаасны компанийн тоо*(Бүх төрлийн шимтгэлийн нийлбэр))/Үнэт цаасны компаниудын нийт дансны тоо	(Даатгалын компанийн тоо*(Бүх төрлийн шимтгэлийн нийлбэр))/Нийт бүтээгдэхүүний тоо	(ББСБ-ын тоо*(Бүх төрлийн шимтгэлийн нийлбэр))/Банкнуудыг нийт дансны тоо (ХЗХ-ны тоо*(Бүх төрлийн шимтгэлийн нийлбэр))/Банкнуудыг нийт дансны тоо	Санхүүгийн байгууллага
		1.2. Санхүүгийн гүйлгээний шимтгэлийг өндөр гэсэн үйлчлүүлэгчдийн эзлэх хувь	Санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг үнэтэй гэсэн үйлчлүүлэгчдийн тоо/Нийт гүйлгээ хийсэн үйлчлүүлэгчдийн тоо				Асуулга
2	Ил тод байдал	2.1. Зээл, даатгал, арилжааны гэрээ байгуулахын өмнө санхүүгийн үйлчилгээний талаар хангалттай мэдээлэл авсан гэдэгт итгэлтэй байгаа үйлчлүүлэгчийн эзлэх хувь	Үйлчилгээний талаар хангалттай, ойлгомжтой мэдээлэл авсан үйлчлүүлэгчийн тоо/Зээл авсан нийт үйлчлүүлэгчийн тоо	Үйлчилгээний талаар хангалттай, ойлгомжтой мэдээлэл авсан үйлчлүүлэгчийн тоо /Арилжаанд оролцсон үйлчлүүлэгчийн тоо	Үйлчилгээний талаар хангалттай, ойлгомжтой мэдээлэл авсан үйлчлүүлэгчийн тоо/Даатгалд хамрагдсан нийт үйлчлүүлэгчийн тоо	Үйлчилгээний талаар хангалттай, ойлгомжтой мэдээлэл авсан үйлчлүүлэгчийн тоо/Зээл авсан нийт үйлчлүүлэгчийн тоо	Асуулга
3	Тав тухтай байдал	3.1. Санхүүгийн байгууллагаас үйлчилгээ авахад дараалалд зогссон дундаж хугацаанд сэтгэл ханамжгүй харилцагчдын эзлэх хувь	Дараалалд зогссон дундаж хугацаанд сэтгэл ханамжгүй үйлчлүүлэгчдийн тоо/нийт үйлчлүүлэгчдийн тоо				Асуулга
		3.2. Санхүүгийн байгууллагын дараалалд зогссон дундаж хугацаа	Дараалалд зогссон (дундаж хугацаа*нэг өдөрт үйлчлүүлсэн нийт үйлчлүүлэгчдийн тоо)/нийт үйлчлүүлэгчдийн тоо				Санхүүгийн байгууллага

4	Тэгш шударга үйлчилгээ	4.1 Санхүүгийн байгууллагын ажилтны харилцаанд сэтгэл ханамжгүй хэрэглэгчдийн эзлэх хувь	Санхүүгийн байгууллагын ажилтан шударга бус харьцсан гэж үзэж буй үйлчлүүлэгчийн тоо/нийт үйлчлүүлэгчийн тоо				Асуулга
5	Хэрэглэгчийн эрх ашгийн хамгаалал	5.1. Сүүлийн 3 – 6 сарын дотор санхүүгийн үйлчилгээтэй холбоотой асуудлаа шийдвэрлүүлэхээр өргөдөл гаргасан үйлчлүүлэгчдийн эзлэх хувь, тэдгээрээс асуудал нь 2 сарын дотор шийдвэрлэгдсэн хувь	Маргаан шийдвэрлэх механизм: 1. Санхүүгийн байгууллагын гомдол шийдвэрлэх процесс 2. Зохицуулагч байгууллагын гомдол барагдуулах механизм	СЗХ–нд өргөдөл гаргаж, гомдлыг нь хоёр сарын дотор шийдвэрлэсэн үйлчлүүлэгчийн тоо/Сүүлийн 3 сарын дотор өргөдөл гаргасан үйлчлүүлэгчийн тоо			СЗХ
		5.2 Хадгаламж нь хадгаламжийн даатгалд хамрагдсан үйлчлүүлэгчдийн хувь	Хадгаламжийн даатгалд хамрагдсан хадгаламж эзэмшигчийн тоо/нийт хадгаламж эзэмшигчийн тоо	0	0	Хадгаламжийн даатгалд хамрагдсан хадгаламж эзэмшигчийн тоо/нийт хадгаламж эзэмшигчийн тоо	СЗХ, МБ
6	Санхүүгийн боловсрол	6.1 Хүү, эрсдэл, инфляц, диверсификац зэрэг санхүүгийн ерөнхий ойлголттой насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	Мэдлэг сорьсон асуултад бүгдэд нь зөв хариулсан тоо/нийт асуулга бөглөсөн хүний тоо	Хөрөнгийн зах зээлийн талаарх мэдлэгийн түвшин	Даатгалын талаарх мэдлэгийн түвшин	Бичил санхүүгийн талаарх мэдлэгийн түвшин	Асуулга
		6.2 Сар бүр төсөв зохиодог насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	Сар бүр төсөв зохиодог хүний тоо/Нийт судалгаанд хамрагдсан хүний тоо				Асуулга
7	Санхүүгийн зан төлөв	7.1 Гэнэтийн санхүүжилтийн хэрэгцээг хэрхэн шийдвэрлэдэг					Асуулга
8	Санхүүгийн хариуцлагатай байдал	8.1 30 хоногоос хэтрүүлж зээлийн төлбөрөө төлсөн зээлдэгчдийн эзлэх хувь	30 хоногоос дээш хугацаанд зээлийн төлбөрөө төлөөгүй зээлдэгчийн тоо/Нийт зээлдэгчийн тоо	0		30 хоногоос дээш хугацаанд зээлийн төлбөрөө төлөөгүй зээлдэгчийн тоо/Нийт зээлдэгчийн тоо	МБ, СЗХ

9	Сонголт	9.1. Дор хаяж 3 санхүүгийн байгууллага бүхий захиргааны нэгжийн эзлэх хувь					СЗХ
		9.2. Дор хаяж 3 салбар бүхий захиргааны нэгжийн эзлэх хувь					СЗХ
10	Зээл авахад учрах бэрхшээл		Барьцаа хөрөнгө шаардлагатай БЖДҮ эрхлэгчдийн эзлэх хувь				Асуулга
			Зээл авахад зээлийн зах зээлийн мэдээлэл олох саад				Асуулга

Хавсралт 5. ЖДҮ-ийн санхүүгийн хүртээмжийн хэрэглээ ба чанарыг хэмжих

НЭВТРЭХ БОЛОМЖИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТ			
ТӨРӨЛ	ҮЗҮҮЛЭЛТ	ХЭМЖИГДЭХҮҮН	МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАХ ЭХ СУРВАЛЖ
Хандалтын цэг	10,000 насанд хүрэгчдэд ногдох хандалтын цэгийн тоо	Биеэр очиж үйлчлүүлэх/ нэвтрэх	Нийлүүлэлт талын мэдээ
Хандалтын цэгийн үйл ажиллагааны хүрээ	Дор хаяж нэг хандалтын цэг бүхий захиргааны нэгжийн эзлэх хувь	Хандалтын цэгийн хуваарилалт	Нийлүүлэлт талын мэдээ
Хандалтын цэгийн үйл ажиллагааны хүрээ	Дор хаяж нэг хандалтын цэг бүхий захиргааны нэгжид амьдардаг хүн амын эзлэх хувь	Хандалтын цэгийн хуваарилалт	As per Base Set
Дижитал санхүүгийн хандалт (санхүүгийн үйлчилгээнд нэвтрэх дижитал хандалт)	Дижитал санхүүгийн үйлчилгээнд нэвтрэх боломжтой ААН-ийн эзлэх хувь	Дижитал санхүүгийн үйлчилгээнд нэвтрэх боломжийн зэрэг	Эрэлт талын мэдээ
Зээлийн хандалт	Зээлийн барьцаа хөрөнгө бүрдүүлэх шаардлагатай ЖДҮ-ийн эзлэх хувь	Зээлийн нөхцөлийн хүндрэл	Эрэлт талын мэдээ
ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ҮЗҮҮЛЭЛТ			
ТӨРӨЛ	ҮЗҮҮЛЭЛТ	ХЭМЖИГДЭХҮҮН	МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАХ ЭХ СУРВАЛЖ
Албан ёсоор санхүүгийн үйлчилгээ авдаг ААН	Санхүүгийн байгууллагад хадгаламжийн данс эзэмшдэг ЖДҮ эрхлэгчдийн эзлэх хувь	Хадгаламжийн дансны хэрэглээ	Эрэлт талын мэдээ
Одоо зээлтэй байгаа эсхүл зээлд хамрагдахаар хүлээж буй ААН	Санхүүгийн байгууллагад зээлийн үлдэгдэлтэй эсхүл зээлийн хязгаартай ЖДҮ эрхлэгчдийн эзлэх хувь	Зээлийн хэрэглээ	Эрэлт талын мэдээ

ЧАНАРЫН ҮЗҮҮЛЭЛТ			
ТӨРӨЛ	ҮЗҮҮЛЭЛТ	ХЭМЖИГДЭХҮҮН	МЭДЭЭЛЭЛ ЦУГЛУУЛАХ ЭХ СУРВАЛЖ
ЖДҮ–ийн зээлийн баталгаа	ЖДҮ–ийн зээлийн эзлэх хувь	ЖДҮ–ийн санхүүжилтэд зориулсан олон нийтийн дэмжлэгийн хүрээ	Нийлүүлэлт талын мэдээ
Зээлийн холбогдох зардал	ЖДҮ–ийн зээлийн дундаж хүү ба байгууллагын зээлийн дундаж хүүгийн ялгаа	ЖДҮ–ийн зээлээс авах эрсдэлийн хураамж	Эрэлт талын мэдээ
Эмэгтэй захиралтай ЖДҮ	Санхүүгийн байгууллагад хадгаламжийн данстай эмэгтэй захиралтай ЖДҮ эрхлэгчдийн эзлэх хувь	Санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагдахад ЖДҮ–ийн жендерийн тэгш байдал	Эрэлт талын мэдээ
Эмэгтэй захиралтай ЖДҮ	Санхүүгийн байгууллагад зээлийн үлдэгдэлтэй эсхүл зээлийн хязгаартай эмэгтэй захиралтай ЖДҮ эрхлэгчдийн эзлэх хувь	Санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагдахад ЖДҮ–ийн жендерийн тэгш байдал	Эрэлт талын мэдээ
Чанаргүй зээл	ЖДҮ–ийн чанаргүй зээлийн эзлэх хувь: > Нийт зээл > ЖДҮ–ийн зээл	Хариуцлагатай зээл олголт/ ЖДҮ–ийн зээлийн чадвар	Нийлүүлэлт талын мэдээ
ЖДҮ эрхлэгчдийн газарзүйн байрлалтай холбоотой хандалтын цэгийн газарзүйн байрлал	Захиргааны нэгжид ногдох хандалтын цэгийн хуваарилалтыг ЖДҮ–ийн хуваарилалттай тааруулах, тоон харьцаа эсхүл газарзүйн үндсэн мэдээлэлтэй тохируулах	Хандалтын цэгийн хуваарилалт ЖДҮ–ийн хуваарилалттай нийцэж байгаа цар хүрээ	

Хавсралт 6. Дижитал санхүүгийн үйлчилгээний хэрэглээ ба чанарыг хэмжих

№	ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ҮЗҮҮЛЭЛТ	ТООЦОХ АРГА	ТАЙЛБАР	ДАВТАМЖ
1	Идэвхтэй ДСҮ–ний дансны эзлэх хувь. Эр/эм, –хотын/орон нутгийн гэж ангилж болно.	Идэвхтэй ДСҮ–ний дансны эзлэх хувь (сүүлийн 90 хоногт дор хаяж нэг удаа ашигласан)	Идэвхтэй ДСҮ–ний данс гэдэг нь тусгай дижитал сувгаар (гар утасны санхүүгийн үйлчилгээ, цахим түрийвч, карт/сим г.м) дамжуулан сүүлийн 90 хоног буюу 3 сарын хугацаанд дор хаяж нэг удаа санхүүгийн гүйлгээ хийхэд ашигласан дансыг хэлнэ.	улирал бүр жил бүр хоёр жил тутам
		(Бүх идэвхтэй ДСҮ–ний данс эзэмшигчдийн жигнэсэн дунджийн нийлбэр/ ДСҮ–ний бүртгэлтэй данс эзэмшигчдийн нийт тоо)*100	Идэвхтэй ДСҮ–ний дансны үзүүлэлтийг тооцоход ялгаатай ДСҮ–ний дансны төрлүүдийн өөр өөр зах зээлийн эзлэх хувийн жигнэсэн дунджийг авна.	
2	Бүртгэлтэй дансад ногдох ДСҮ–ний гүйлгээ (хэмжээгээр).	Өгөгдсөн хугацаанд дах ДСҮ–ний төрлөөр ангилсан гүйлгээний нийт тоо, мөн хугацааны бүртгэлтэй идэвхтэй ДСҮ–ний данс эзэмшигчдийн тоогоор гүйцэтгэх.	ДСҮ–ний хэрэглээний төрлийг илүү сайн ангилах аргууд: иргэнээс иргэнд, иргэнээс бизнес эрхлэгчид, г.м	сар бүр улирал бүр хоёр жил тутам жил тутам
	Дараах байдлаар ангилж болно: эр/эм, хотын/орон нутгийн. Мөн ДСҮ–ний гүйлгээний төрлөөр нийт гүйлгээ, бэлэн мөнгө орлогодох/ зарлагдах, тооцооны төлбөр, иргэнээс иргэнд шууд гүйлгээ, зээл олголт, зээлийн эргэн төлөлт			

	(бичил санхүүгийн зээл), цалингийн төлбөр, нэмэгдсэн өртгийн сүлжээ, цахим худалдааны төлбөр, бэлэн мөнгөний шилжүүлэг г.м	$X_i = (i \text{ сарын ДСҮ-ний гүйлгээний нийт тоо} / i \text{ сарын ДСҮ-ний идэвхтэй данс эзэмшигчдийн нийт тоо}) * 100.$		
3	ДСҮ-ний гүйлгээний утга. Үүнд: Нийт, бэлэн мөнгө орлогодох, зарлагадах, тооцооны төлбөр, худалдааны төлбөр-Р2Р гүйлгээ, зээл олголт ба зээлийн эргэн төлөлт (бичил санхүүгийн зээл)-G2P гүйлгээ, цалингийн төлбөр, нэмэгдсэн өртгийн сүлжээ-цахим худалдааны төлбөр, бэлэн мөнгөний шилжүүлэг орно.	Сар бүрийн ДСҮ-г төрлөөр нь ангилсан дотоодын валютын гүйлгээний нийт дүн, сар бүрийн ДСҮ-ний данс эзэмшигчдийн тоо. Эсхүл сар бүр тооцдог гүйлгээний төрлөөр нь ангилсан дотоод валютын ДСҮ-ний гүйлгээний жилийн дундаж дүн. Дундаж= $(1/Z(X_1 + X_2 + \dots + X_{12}))$ $X_i = (i \text{ сард хийгдсэн ДСҮ-ний гүйлгээний нийт дүн} / i \text{ сарын ДСҮ-ний идэвхтэй данс эзэмшигчдийн нийт тоо}) * 100$	Шилдэг гурван гүйлгээг сонгоно. ДСҮ-ний төрлийн дүнг ангилахад Р2Р, Р2В, Р2G, В2Р, В2G аргуудыг ашиглаж болно.	
№	ЧАНАРЫН ҮЗҮҮЛЭЛТ	ТООЦОХ АРГА	ТАЙЛБАР	ДАВТАМЖ
1	Тодруулах шаардлага	Энэхүү үзүүлэлт нь санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагуудын хариуцлагатай үйл ажиллагааг хангах үүднээс тэдний үйлчлүүлэгчдэдээ санхүүгийн үйлчилгээний нөхцөл, тавигдах шаардлагыг тодорхой, ойлгомжтой тайлбарлаж, үнэн зөв мэдээлэл өгч байгаа эсэхийг үнэлнэ.	Тус үзүүлэлт улсын тодорхойлох шаардлагатай хэд хэдэн элементүүдийн нэгдэл юм.	улирал бүр жил бүр хоёр жил тутам

		<p>Тодорхойлсон элемент тус бүрд хэрвээ тухайн элементийг бүрэн тусгасан бол 1, элемент тусгагдаагүй бол 0 утгыг авна. Хэмжих элементүүдийг жишээлбэл:</p> <p>> энгийн хэлний шаардлага, ж.нь, ойлгоход хялбар, тодорхой байх, далд утга илэрхийлэхгүй байх;</p> <p>> Тухайн газрын нөхцөл байдал, хэлний шаардлагад нийцсэн байх;</p> <p>> Үсгийн хэмжээ, хэлбэр, уншигдах байдлыг тодорхой загвар, форматаар стандартчилсан байх;</p> <p>> Засварлах эрх ба холбогдох үйл явц</p> <p>> Үйлчилгээний нийт өртөг, төлбөр, татвар, хураамжийг ил болгох.</p>		
2	10,000 идэвхтэй ДСҮ-ний дансанд ногдох гомдлын тоо	<p>Сүүлийн 12 сарын хугацаанд Төв банк, гомдлыг шийдвэрлэх байгууллага, санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагуудад ирүүлсэн хуримтлагдсан гомдол.</p> <p>1. Гомдлын төрлөөр нэг жилийн хугацаанд хуримтлагдсан нийт гомдлын тоо</p>	Тус үзүүлэлтийг санхүүгийн хүртээмжийн үндсэн үзүүлэлттэй нийцүүлэх зорилгоор 10,000 идэвхтэй дансанд ногдох байдлаар илэрхийлнэ.	

		2. 10,000 идэвхтэй дансны хувьд гаргасан гомдлын тоо		
		(Хуримлагдсан гомдлын тоо/ДСҮ-ний идэвхтэй дансны нийт тоо)*10,000		
3	Шийдвэрлэгдсэн гомдлын эзлэх хувь	Гомдлын нийт тооны хувьд өнгөрсөн жилийн ДСҮ-ний шийдвэрлэгдсэн гомдлын эзлэх хувь (үйлчлүүлэгчийн талд болон эсрэг)	ДСҮ-ний хэрэглээний тухай гомдол болон түүний хэрхэн шийдвэрлэгдсэн талаар мэдээлэл цуглуулах нь чухал (үйлчлүүлэгчийн талд болон үйлчлүүлэгчийн эсрэг аль аль нь)	
		(Шийдвэрлэгдсэн хуримтлагдсан гомдлын тоо/ хуримтлагдсан гомдлын нийт тоо)*100		
4	Гүйлгээний алдаа	Системийн гэмтэл, сүлжээний доголдол хэлбэрийн ДСҮ-ний алдааны төрлийг ангилах. Алдааны төрөл тус бүрд дараах аргыг ашиглан үзүүлэлтийг тооцно.	Тус үзүүлэлт нь сүлжээний болон системийн алдааг оруулан ДСҮ-ний гүйлгээний алдааны үндсэн шалтгааныг авч үзнэ.	
		Сард ДСҮ-ний алдаатай гүйлгээний эзлэх хувийн жилийн дундаж: $1/12 (X_1 + X_2 + \dots + X_{12})$	Төв банк болон санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагаас тайлагнасан эсхүл баримтаар ирүүлсэн гүйлгээг алдаатай гүйлгээ гэнэ.	
		$X_i = (i \text{ сарын алдаатай гүйлгээний тоо} / i \text{ сарын гүйлгээний нийт тоо}) * 100$		

5	Маргаан шийдвэрлэх	<p>Энэхүү үзүүлэлт нь дотоод, гадаад маргаан шийдвэрлэх механизмыг үнэлнэ. Тодорхойлсон элемент тус бүрд хэрвээ тухайн элементийг бүрэн тусгасан бол 1, элемент тусгагдаагүй бол 0 утгыг авна. Хэмжих элементүүдийг жишээлбэл:</p>	Тус үзүүлэлт улсын тодорхойлох шаардлагатай хэд хэдэн элементүүдийн нэгдэл юм.	улирал бүр жил бүр хоёр жил тутам
a. Дотоод маргааныг шийдвэрлэх механизм.				
b. Гадаад маргааныг шийдвэрлэх механизм.				
6	Санхүүгийн мэдлэг	<p>Энэхүү үзүүлэлт нь үйлчлүүлэгчийн санхүүгийн үйлчилгээний суурь мэдлэг, чадварыг хангах зорилгоор албан ёсны санхүүгийн мэдлэг, боловсролын бодлого, үйл явцын дотоод болон гадаад нөхцөл байдлыг үнэлнэ.</p>	Тус үзүүлэлт улсын тодорхойлох шаардлагатай хэд хэдэн элементүүдийн нэгдэл юм.	улирал бүр жил бүр хоёр жил тутам
<p>Тодорхойлсон элемент тус бүрд хэрвээ тухайн элементийг бүрэн тусгасан бол 1, элемент тусгагдаагүй бол 0 утгыг авна. Хэмжих элементүүдийг жишээлбэл:</p> <ul style="list-style-type: none"> >Мэдлэг >Удирдамж, хэрхэн ажилладаг талаар зөвлөмж, ашиглах заавар г.м. >Боловсрол: Бага сургууль, ахлах сургууль зэрэг санхүүгийн мэдлэг олгох хөтөлбөр 				

Хавсралт 7. Гар утасны санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжтэй байдал, хэрэглээг хэмжих

Үзүүлэлт	Тайлбар	Мэдээлэл цуглуулах эх сурвалж	Тооцох арга
Хүртээмжтэй байдал	1. 10,000 насанд хүрэгчдэд ногдох ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний онооны тоо	Нийлүүлэлт	(ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний онооны тоо/ нийт насанд хүрэгчдийн тоо)*10,000
	2. ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний онооны тоо, загвараар	Нийлүүлэлт	(Загварт ногдох ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний онооны тоо/ Нийт насанд хүрэгчдийн тоо)*10,000
	3. ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний оноотой холбогдох захиргааны нэгжийн эзлэх хувь	Нийлүүлэлт	ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний оноотой холбогдох захиргааны нэгжийн тоо/ Нийт захиргааны нэгжийн тоо
	4. Идэвхтэй ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний онооны эзлэх хувь	Нийлүүлэлт	Идэвхтэй ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний оноо/ Нийт ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний оноо
	5. ГУСҮ–ний байршлын санал болгож буй ГУСҮ–ний төрлийн дундаж тоо	Нийлүүлэлт	$1/n*(x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n)$. Х нь ГУСҮ–ний байршлаар ГУСҮ–ний төрлийн тоо, n нь ГУСҮ–ний байршлын нийт тоо
Хэрэглээ	6. Дор хаяж нэг ГУСҮ–ний данстай насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	Эрэлт	Дор хаяж нэг ГУСҮ–ний данстай насанд хүрэгчдийн тоо/ Нийт насанд хүрэгчдийн тоо
	6.1 10,000 насанд хүрэгчдэд ногдох ГУСҮ–ний дансны тоо		(ГУСҮ–ний дансны тоо/ нийт насанд хүрэгчдийн тоо)*10,000
	6.2 10,000 насанд хүрэгчдэд ногдох ГУСҮ–ний дансны тоо, байршлаар		(ГУСҮ–ний дансны тоо, байршлаар/ Нийт насанд хүрэгчдийн тоо)*10,000
	7. Идэвхтэй ГУСҮ–ний дансны эзлэх хувь	Эрэлт	Идэвхтэй ГУСҮ–ний дансны тоо/ ГУСҮ–ний дансны нийт тоо
	8. Идэвхтэй ГУСҮ–ний дансны эзлэх хувь, байршлаар	Эрэлт	Идэвхтэй ГУСҮ–ний дансны тоо, байршлаар/ ГУСҮ–ний дансны нийт тоо
	9. ГУСҮ–ний байршлаар сар бүрийг ГУСҮ–ний гүйлгээний долларын дүн	Эрэлт	$(x_1; x_2; x_3; \dots + x_n)$, Х нь сард ногдох ГУСҮ–ний гүйлгээний долларын дүн ба байршил, n нь байршлын тоо.
10. Сар бүрийн идэвхтэй ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний оноонд ногдох ГУСҮ–ний гүйлгээний дундаж тоо	Эрэлт	$1/n*(x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n)$, х нь сар тутамд идэвхтэй ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний оноонд ногдох ГУСҮ–ний гүйлгээний тоо.	

Суурь үзүүлэлтүүд		
1	ГУСҮ–ний данс: банкны болон банкны бус данс зэрэг гар утастай холбоотой бүх данс, ж.нь, цахим мөнгөний данс эсхүл цахим түрийвч.	1. Санхүүгийн байгууллага дах хадгаламжийн дансны тоо
2	Идэвхтэй ГУСҮ–ний данс: Сүүлийн 90 хоногт дор хаяж нэг удаа гүйлгээ хийсэн ГУСҮ–ний данс.	2. Санхүүгийн байгууллага дах идэвхтэй хадгаламжийн дансны тоо
3	Захиргааны нэгж: холбогдох захиргааны нэгжүүд нь улс орны онцлог шинжтэй бөгөөд газарзүйн, улс төрийн, соёлын болон бусад зүйлийг харгалзан улс бүрийн тодорхойлолтыг үндэслэнэ.	3. Идэвхтэй гар утасны тоо
4	ГУСҮ–ний төрлүүд: P2P, P2B, B2P, B2B, G2P, P2G, B2G болон гүйлгээний бус MFS (өөрөөр хэлбэл гар утсаар дамжуулан банкны дансны үлдэгдлийг шалгах).	4. Нийт, схемээр (урьдчилсан төлбөрт схем, дараа төлбөрт схем)
5	ГУСҮ–ний байршил: ГУСҮ үзүүлэгчийн санал болгодог тодорхой бүтээгдэхүүн (цахим мөнгө, мобайл банк ба / эсвэл агент банк).	5. 10,000 насанд хүрэгчдэд ногдох явуулсан SMS мессежний тоо
6		6. ГУСҮ–ний загвар санал болгодог санхүүгийн байгууллагын тоо болон ГУСҮ–ний загвар санал болгодог санхүүгийн байгууллага бүрийг өргөжүүлэх.
7		7. Банк бус ГУСҮ–ний загварын үйл ажиллагаа явуулдаг гар утасны сүлжээ операторуудын зах зээлийн эзлэх хувь, тоо.
8		8. ГУСҮ–ний загвараар харилцан ажиллах боломжтой банк, банк бусын тоо.
9		9. ГУСҮ–ний байршлын тоо
10		10. ГУСҮ–ний бэлэн мөнгөний онооны тоо
11		11. Гар утасны нэвтрэлт (идэвхтэй гар утас/ нийт хүн ам)

Хавсралт 8. Санхүүгийн хүртээмжийн индексийг тооцох

ХЭМЖИГДЭХҮҮН	ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТ	ҮЗҮҮЛЭЛТ БҮРИЙН ЖИН	ЗОРИЛГО	EQUAL WEIGHTED DIMENSION	EQUALLY DISTRIBUTED IFI
Хүртээмж	1. Үндэсний хэмжээнд 10,000 насанд хүрэгчдэд ногдох хандалтын цэгийн тоо, төрлөөр болон холбогдох захиргааны нэгжээр ангилснаар	0.5	25	0.5	0-1.00
	2.1 Дор хаяж нэг хандалтын цэг бүхий захиргааны нэгжийн эзлэх хувь	0.25	100		
	2.2 Дор хаяж нэг хандалтын цэг бүхий захиргааны нэгжид амьдарч буй нийт хүн амын эзлэх хувь	0.25	100		
Хэрэглээ	3.1 Дор хаяж нэг төрлийн хадгаламжийн данстай насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	0.4	95	0.5	
	3.2 Дор хаяж нэг төрлийн зээлийн данстай насанд хүрэгчдийн эзлэх хувь	0.6	40		
Индекс нь 0-1 хооронд хэлбэлзэх бөгөөд 1 байвал санхүүгийн хүртээмж маш сайн гэж тооцно.					0-1.00

НАЙМ. ЭХ СУРВАЛЖ

1. AFI, Alliance for financial inclusion policy model: AFI core set of financial inclusion indicators
2. AFI, SME financial inclusion indicators base set (SME finance base set, 2013)
3. AFI, Mobile Financial Services Indicators for Measuring Access and Usage, August 2013
4. AFI, digital financial services indicators, July 2019
5. IFC, Financial Inclusion Data Assessing the Landscape and Country-level Target Approaches, October 2011
6. World bank, Financial Inclusion
<https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview#1>
7. World bank, Hot to measure financial inclusion, February 2015
8. Center for Financial Inclusion, Why financial inclusion matter,
<https://www.centerforfinancialinclusion.org/why-financial-inclusion-matters>
9. Global partnership for financial inclusion,
<https://www.gpfi.org/sites/gpfi/files/G20%20Set%20of%20Financial%20Inclusion%20Indicators.pdf>